

הרב יואל פרידמן

איסור עקירת עצי פרי¹

א. נאמר בתורה (דברים כ, יט): 'לא תשחית את עצה', ומפסוק זה למדנו שאסור מן התורה לעקור עץ פרי.²

ב. איסור זה הוא כאמור רק בעצי פרי. בעצי סרק אין איסור 'בל תשחית' מדאורייתא,³ ומכל מקום, אם משחית ומקלקל את עצי הסרק סתם וללא כל תועלת - אסור מדרבנן כמו בהשחתת שאר דברים: כלים, בגדים וכדו'.⁴

ג. עצים או שיחים שיש להם פירות שרוב העולם אינו נוהג לאכול,⁵ ואלו מצויים בחצרו ומפריעים לו, אם משום שהפירות נושרים ומלכלכים, ואם משום שהוא צריך את המקום לשתילה של צמחים אחרים או לנטיעת עצים - מותר לעקור את העץ או השיח על ידי גוי וכדלקמן בסעיף יא.

ד. עץ פרי שעלה מאליו, נזרע או ניטע ללא ידיעת בעלי הקרקע,⁶ מותר לעקור אותו רק אם מתמלאים התנאים שבהם מותר לעקור עץ פרי כדלהלן.

ה. איסור 'בל תשחית' הוא רק כאשר עוקר את העץ (עם שורשיו) מן הקרקע, אך אין בגיזום ענפים וקיצוץ משום איסור.⁷

1. פרק מתוך ספר הלכות גינה שיתפרסם בע"ה בעתיד.
2. אף שהפסוק עוסק במצור על האויבים, מבואר בגמ' ב"ק צא ע"ב וכן בגמ' ב"ב כו ע"א שאיסור זה חל גם כשאין עושים מצור; עי' תוס' ב"ק שם, ד"ה החובל; חידושי הרשב"א ב"ק שם.
3. עי' במאמר הרב יהודה הלוי עמיחי, התורה והאזרח ה, עמ' 245-251, ובתגובת הרב יעקב אריאל, שם עמ' 252.
4. עי' רמב"ם, הל' מלכים פ"ו ה"י; כשמקלקל 'דרך השחתה' בשאר דברים - נחלקו הפוסקים האם האיסור הוא מדרבנן (עי' נוב"י תניינא יו"ד סי' י; חיי אדם כלל יא סעי' לב) או שהוא מדאורייתא ורק אין לוקים על לאו זה (מנחת חינוך, מצווה תקכט); ועי' שדי חמד ח"א מערכה ב אות יז.
5. לפי התוספות ב"ב כו ע"א ד"ה אנא, משמע שחרוב ושקמה הם עצי סרק ומותר לקצץ אותם; וכ"כ לדעתם תורת חיים (לרב נפתלי צבי הירש שור), ב"ב שם; אך בחידושי הר"ן, ב"ב שם חולק; ועי' כס"מ, לרמב"ם הל' מלכים שם, ועוד אחרונים שתמחו על התוספות כי חרוב ושקמה הם אילנות מאכל; ובשו"ת זכרון יהודה (גרינולד) ח"ב סי' קנה, והרב אברהם דוד הורוביץ, שו"ת קנין תורה, סי' לט, ביארו שעץ סרק האמור בברייתא (ב"ק שם): 'תניא נמי הכי רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא - זה אילן סרק' הוא עץ שהפירות שלו גרועים, ואעפ"כ אסור לעקור עץ כזה (אף שיש להקדים במצור את עקירתו לעקירת עץ פרי רגיל), ולמעשה הציעו לעקור אותו על ידי גוי.
6. בס' יד דוד (זינצהיים), ב"מ קא ע"א, ד"ה אם אמר זיתי, כתב שיש איסור בל תשחית רק בעץ שניטע במתכוון. ואולם בשו"ת חוות יאיר, סי' קצה, עסק בשאלה: 'על דעת אילן אפרסקין שעלה מאליו... ומחפש צדדי היתר בשאלה שדן בה, כגון אם האילן מזיק לאילן אחר או שהבעלים צריכים את מקום העץ לבניית בית וכדו'. לכן למעשה קשה להקל, ויש להתיר עפ"י המגבלות והתנאים של כל עצי הפרי.
7. משנה למלך, הל' איסורי מזבח פ"ז ה"ג; שו"ת חיים שאל, ח"א סי' כב; שו"ת הר צבי, או"ח סי' קא;

ו. אם עץ הפרי נותן כמות קטנה של פירות,⁸ ואין כדאיות בגידולו,⁹ או ששווי העץ גבוה יותר מן הפירות,¹⁰ מותר לעקור את העץ.

ז. אם עץ הפרי מזיק לעציו של השכן או לביתו ולנכסיו, מותר לעקור את העץ.¹¹

ח. יש אומרים שגם כאשר מותר מן הדין לעקור את עץ הפרי, מכל מקום יש בכך חשש סכנה, ולכן יש להימנע מלעשות כן.¹² בוודאי יש להימנע מכך לפחות במקום שיש ספק איסור 'בל תשחית'.¹³ ויש חולקים וסוברים שכאשר מותר מן הדין לעקור - אין גם חשש סכנה.¹⁴

ט. אם רוצים לעקור את עץ הפרי מפני שזקוקים למקום לצורך בניית בית וכדו' - יש אומרים שמותר לעקור את העץ;¹⁵ ויש מסייגים היתר זה למקרה שרוצה לבנות בית מגורים שנצרך לקיומו הממשי של האדם, אך אם הוא רק לצורך הרווחה בלבד - אסור.¹⁶ ויש חולקים וסוברים שאסור לעקור עץ פרי כשצריך למקומו.¹⁷

י. יש אומרים שאם עוקרים את העץ עם גוש אדמה סביב שורשיו באופן שהעץ יכול להתקיים, ומעבירים אותו למקום אחר - מותר;¹⁸ ויש חולקים.¹⁹

שו"ת יחוה דעת ח"ה סי' מו; ועי' ספר באר שבע, תמיד כט ע"ב.

8. בגמ' ב"ק שם, בדקל - כמות פירות של קב, ואילו בזיתים החשובים - רבע הקב.

9. רמב"ם, הל' מלכים פ"ו ה"ט.

10. רש"י, ב"ק שם, ד"ה ואם.

11. גמ' ב"ב שם; רמב"ם, שם ה"ח.

12. על פי הגמ' ב"ק שם וב"ב שם: 'לא שכיב שכחת ברי אלא דקץ תאנתא בלא זימנא'; ובפרט על פי ב"ב שם: 'אל [רבה בר רב חנן בהסתמך על רב] אנא לא קייצנא'; שו"ת משיב דבר ח"ב סי' נו; ועי' תוס', ב"ב שם ד"ה אנא, שתירצו שהמזיק קוצץ ונותן דמים זהו רק באילן סרק, או כאשר הגפנים גורמים נזק לדקלים, באופן שמרגישים את טעם היין בתמרים; ובשו"ת דברי חיים, יו"ד ח"ב סי' נז, כתב שכאשר הפירות אינם חשובים לבעל העץ (סובייקטיבית), אין איסור בל תשחית, כיוון שאינו דרך השחתה, אך מ"מ סכנתא איכא כיוון שלכל העולם הפירות חשובים.

13. שו"ת חתם סופר, ח"ב יו"ד סי' קב.

14. רמב"ן, ב"ב שם; וכך מסיק עליות דר' יונה, ב"ב שם, ואומנם מביא גם דעת החולקים שסוברים שאסור ממידת חסידות; רשב"א, ב"ב שם; ריטב"א, ב"ב שם; ר"ן, ב"ב שם; ועי' גם רא"ש, ב"ב, פ"ב סי' כח, שפסק כרב יוסף שאמר 'זיל קוץ', ולא כרבה בר רב חנן שאמר 'אנא לא קייצנא'; שו"ת חיים שאל, ח"א סי' כג: 'ולי נראה דהדברים פשוטים... וכשמותר מן הדין ליכא סכנה...'; שו"ת שבות יעקב, ח"א סי' קנט; שו"ת חקרי לב (חזן), מהדו"ב יו"ד סי' יא, ד"ה גם מצד אחר; שו"ת בנין ציון (עטלינגר), ח"א סי' סא.

15. רא"ש, ב"ק פ"ח סי' טו בסוף; רבנו ירוחם, מישרים נתיב לא ח"ב; ט"ז, יו"ד סי' קטז ס"ק ו; כנסת הגדולה, יו"ד סי' קטז, הגהות ב"י אות לא; מהר"י באסן, סי' קא, אם בונה כדרך שהעולם בונה, אף שזה כרוך בהפסד עץ הפרי ואעפ"כ דרך העולם לבנות - מותר; וכ"כ בשו"ת חקרי לב שם, ד"ה ומיהו כד הוינן, שהצורך והנזק הם סובייקטיביים לאדם; שו"ת בנין ציון, שם; וע"ע פתחי תשובה, לשו"ע יו"ד סי' קטז ס"ק ו; שדי חמד מערכת הבי"ת סוף סי' מז (הוצ' קה"ת ח"ז).

16. שו"ת חוות יאיר, סי' קצה; שו"ת זבחי צדק החדשות (סומך) סי' כד.

17. שו"ת בית יעקב, סי' קמ.

18. שו"ת שאילת יעב"ץ, ח"א סי' עו; ס' יד דוד (זינצהיים), ב"מ קא; שו"ת חיים שאל, ח"א סי' כג, וכתב שכן משמע מדברי הראב"ן (אבן העזר) ח"א סוף סי' כא (מהד' דבליצקי עמ' ט): 'והכא לא מצי למעקרניהו למשתלינהו ברחוק לפיכך אמר לו קוץ'; שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קנט; שו"ת חקרי לב

יא. במקרים של ספק, כשיש מחלוקת הפוסקים, או שלא ברור שיכול הפרי ירוד כל כך שמותר בגינו לעקור את העץ - הדרך הטובה יותר היא שגוי יעקור את העץ²⁰ עם גוש אדמה סביב שורשיו באופן שיכול העץ לחיות מגוש האדמה, ויעבירו למקום אחר.²¹

(חזן), שם, ד"ה ואבא היום; שו"ת שואל ומשיב מהד' רביעא ח"א סוסי' כה; שו"ת ערוגת הבושם (גרינוולד) יו"ד סי' קכ; שו"ת תשובת ריב"א (אונגר) יו"ד סי' יז; שו"ת פרי השדה (דייטש) ח"ב סי' קה; שו"ת בנין ציון שם.

19. שו"ת חת"ם סופר, שם, אף שמודה שיש לסמוך על הסברה שהעברת עץ בגושו אינה בכלל 'בל תשחית' בצירוף סברות היתר נוספות; חזו"א דיני ערלה ס"ק יח.

20. שו"ת בית שלמה (דרימר) יו"ד ח"ב סי' קצא (ירושלים תשס"ט, עמ' שכב), שיש למכור את העץ לגוי לפני עקירתו; וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב, שם; ובשו"ת בנין ציון, שם, כתב שאפשר לסמוך על דעת הראב"ד והאור זרוע שאין שבות בשאר איסורים; ובשו"ת מהר"י אשכנזי, יו"ד סי' לג, ד"ה מעתה, כתב שהסכנה היא רק לקוצץ עצמו, ולכן לכו"ע בגוי מותר; ועי' שו"ת נטע שורק (טננבוים), יו"ד סי' מב, שיש להחמיר ולהתיר דווקא ע"י מכירת האילן לגוי, שכן בלא זה הוי אמירה לגוי שאסורה לדעת התוספות (ב"מ צ ע"א ד"ה חסום; ר"ה כד ע"ב ד"ה שאני; שבת קכא ע"א ד"ה אין), וכן לדעת המחנה אפרים, הל' שלוחין סי' יא, שיד פועל גוי כיד בעה"ב. ואין במכירת העץ לגוי משום איסור לא תחנם, שכן מוכר לו ע"מ לקוץ, עי' ע"ז כ ע"ב; רמב"ם, הל' עכו"ם פ"י ה"ד; שו"ע, יו"ד סי' קנא סעי' ז.

21. שו"ת משיב דבר שם; שו"ת חת"ס, שם; שו"ת חיים שאל, שם; שו"ת זבחי צדק החדשות (סומך) שם; שו"ת בית יצחק (שמעלקיש) יו"ד ח"א סי' קמב אות י; שו"ת חיים ביד (לר"ח פלאגי), סי' כד.